

DUKKON ÁGNES

Ostrosith Mátyás koronaőr naplója, 1673–1675*

Jelen tanulmány célja a címben említett Ostrosith Mátyás-féle napló rövid bemutatása, valamint a naplóban rögzített különféle tudósítások egybevetése néhány korabeli misszilis levéllel, amelyek ugyanennek a családnak az anyagában maradtak fenn. Ezúttal elsősorban stilisztikai, formai, mikrofilológiai mozzanatokra irányul az összehasonlítás, mert az egész anyag részletes ismertetése még további kutatásokat tesz szükségessé, s a napló kiadásával együtt képviselne nagyobb tudományos értéket. Ennek a munkának mintegy a bevezetőjeként teszem közzé a napló és a misszilis levelek egybevetéséből levont tanulságokat: e két műfaj kapcsolatának a művelődéstörténeti jelentőségét s a családtörténeti kutatásokhoz hasznosítható dokumentumok értékelését az Ostrosith-hagyatékban.

A napló ismertetése előtt röviden kitérek az Ostrosith család történetének vázlatos bemutatására, hogy az említett dokumentumok helye, szerepe pontosabban kirajzolódjék a kor eseményeinek környezetében.

Az Ostrosith család horvát eredetű, Pozsega vármegyéből a 16. században, I. Ferdinánd uralkodása idején kerültek az ősök Magyarországra. A lutheránus vallású Ostrosithok a császárhű főnemesek közé tartoztak, magas udvari tisztségeket töltöttek be. Ostrosith István báró 1618-tól 1638-ig föllebbezési törvényszéki bíró, 1628 és 1635 között az Ausztriában visszaszerzett javak biztosa, 1635-től 1639-ig királyi főasztalnokmester (magister dapiferorum)¹ s a győri vársáncok ásatásának országos biztosa. Felesége Thököly Anna (Thököly Sebestyén leánya). Birtokai a Felvidéken Hradek, Ludány, Illava, Léva. Három fia szintén fontos tisztségeket tölt be a 17. század második felében. A legidősebb, Ostrosith Miklós 1647-ben koronaőr, bár ekkor a másik két testvér, Pál és Mátyás neve is szerepel abban a jegyzőkönyvben, amely IV. Ferdinánd koronázása után készült

* A dolgozat először a 2010. május 25–29-én *Szolgálatomat írom kegyelmednek, Misszilis és fiktív levelek, naplók, emlékkönyvek, dedikációk és alkalmi feljegyzések a régi magyar irodalomban* címmel Körmenten megrendezett REBAKUCS-konferencián hangzott el, a jelenlegi közlemény az előadás szerkesztett, kiegészített változata.

¹ Magyar kancelláriai Levéltár A57, Libri regii, 7. k. 23. = <http://archives.hungaricana.hu/hu/libriregii/5178/>, 1. még: *Magyar Katolikus Lexikon* (A) = <http://lexikon.katolikus.hu/A/asztalnok.html> (Letöltés: 2015. 11. 12.)

a koronázási ékszerek visszahelyezéséről.² Ostrosith Miklós 1660-ban halt meg, lánya, Borbála 1667-ben ment feleségül Bethlen Farkashoz.³

A második fiúról, Pálról kevés adat maradt fenn. Nagy Ivánnál annyi olvasható róla, hogy Thököly ellen harcolt, felesége Újfalussy Éva, lánya, Ostrosith Erzsébet pedig Szunyogh Gyula felesége.⁴ Ezek az adatok egyébként a század közepéről származó kalendáriumi bejegyzésekben is megtalálhatóak, erről már korábban írtunk.⁵

A harmadik fiú, Mátyás 1647-ben és 1655-ben országgyűlési követ. Részt vett a Wesselényi-féle szervezkedésben, ezért 1670 novemberében elfogták, halálra ítélték, birtokait lefoglalták, de 1672 augusztusában kegyelmet kapott.⁶ Felesége Révay Kata Szidónia, gyermekeik nincsenek, vele halt ki az Ostrosith család.

Ostrosith Mátyásról első ízben a 2006-os kolozsvári konferencián – *Emlékezet és devóció a régi magyar irodalomban* – volt alkalmam szólni. Akkor a kalendáriumi bejegyzései kerültek a figyelem középpontjába, mint naplótöredékek, személyes jellegű följegyzések, melyeket ez a leginkább pusztulásra ítélt nyomtatványtípus, a naptár őrzött meg. Most csak visszautalásként említem, hogy az Ostrosith-család két nemzedékétől maradtak fönt kalendáriumi bejegyzések: az 1639-re szóló trencsényi cseh nyelvű naptárban az apa, báró Ostrosith István bejegyzései olvashatók, a következő év elején, 1640. január 8-án már az idősebbik Ostrosith-fiú, Miklós írja be atyja halálának és temetési szertartásának szomorú híret magyarul a Lőcsén kiadott, szintén cseh nyelvű naptárba, s még további közléseket az év folyamán. Az 1670-es években (1670, 1671, 1673) újra találkozunk olyan naptárbejegyzésekkel, melyek az Ostrosith-család valamelyik tagjától – nagy valószínűséggel Mátyástól származnak. Ezek részletes ismertetése a kolozsvári konferencia-kötetben közreadott tanulmányomban olvasható. A jelen közlemény témája tehát szorosan kapcsolódik a már korábban fölvetett problémákhoz, mivel az Ostrosith család levéltári iratai között megőrződött napló segítette a kézírást azonosítani, az előforduló személy- és helynevek, a családi, rokonsági és hivatali kapcsolatokra vonatkozó összefüggések tisztázásában – bár még sok megfejtetni való elem található az anyagban. Eddig ez a napló nem került a tudományos érdeklődés látószögébe, s úgy gondolom, a régi magyar művelő-

² *A koronázási jelvények okmányai*, A Magyar Nemzeti Múzeum Művelődéstörténeti Kiadványa, Szerk. Szvitek Róbert József, Tóth Endre, Budapest, Magyar Nemzeti Múzeum, 2003, 35–36.

³ Bethlen Miklós *Önéletírásában* olvashatunk arról, hogyan ismerkedett meg 1665 áprilisában Ostrosith Mátyásnál Illaván annak két unokahúgával, Borbálával és Erzsébettel, akik ekkor már árvaságra jutottak. Bethlen szerette volna Erzsébetet feleségül venni, de a leánykérés a következő esztendőben eredménytelenül végződött. L. *Bethlen Miklós élete leírása magától = Kemény János és Bethlen Miklós művei*, Szerk. V. Windisch Éva, Budapest, Szépirodalmi Kiadó, 1980, 611–614.

⁴ NAGY Iván, *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal*, I–XII, Pest, 1857–1868. Itt: VIII, 303.

⁵ DUKKON Ágnes, *Naplók, életrajztöredékek – kalendáriumlapokon = Emlékezet és devóció a régi magyar irodalomban*, Szerk. Balázs Mihály, Gábor Csilla, Kolozsvár, Egyetemi Műhely Kiadó, 2007, 381–392.

⁶ SZVITEK, TÓTH (szerk.) 2003, i. m. 218.

dés és irodalom dokumentumai, forrásai között érdemes ezt a kéziratot is megismernünk, számon tartanunk. Amikor ilyen dokumentumokkal foglalkozunk, azon is érdemes elgondolkodni, hogy miért érdekel bennünket a több száz évvel ezelőtti „magántörténelem” egy-egy töredékes emléke, amely sokszor váratlanul kerül eléink. Egyetérthetünk Winfried Schulze német kutató véleményével: szerinte a történelemtudomány „forráséhsége” nyilvánul meg abban, hogy ahol valami újabb, kiaknázható anyagot szimatol, oda igyekszik.⁷ Ilyen forráscsoport lett az utóbbi évtizedekben az ún. ego-dokumentum, vagyis a magánéletéről beszámoló sokféle műfaj (emlékirat, napló, kalendáriumi bejegyzések stb.). E dokumentumok kutatásakor, értékelésekor a társadalmi élet individuális megélése, befogadása kerül az érdeklődés középpontjába: hogyan csapódnak le a „nagy történelem” eseményei az egyes történelmi szereplők vagy csak egy adott kor magánemberei mindennapjaiban. Ostrosith Mátyás naplója azért érdekes, mert a 17. századi – még nem túl nagy mennyiségű – magyarországi és magyar nyelvű „ego-dokumentumok” számát gyarapítja, maga a naplóíró egy jelentős szerepet vivő főúri család tagja, bejegyzéseiből pedig a kor eseményeinek pontosabb megismeréséhez fontos kapcsolati hálóra is fény derül.

Tehát a következő kérdésekre keresem a választ:

1. Milyen helyet foglal el Ostrosith Mátyás naplója a régi magyar irodalom úgynevezett személyes műfajainak, az „ego-dokumentum” gyűjtőnévvel jelölt anyagnak a meglehetősen heterogén csoportjában?
2. A napló és a környezetében található misszilis levelek együttlátása, egymásra vonatkoztatása miként segíti a kor embereinek és eseményeinek részletesebb föltérképezését, valamint a levélírási és a naplóírási „kánon” különbözősége hogyan tükröződik a szövegek nyelvi megformálásán?
3. Néhány évszázad távlatából nemcsak mint személyes dokumentumok, hanem a kor hangulatának, szokásainak és életmódkultúrájának, kommunikációs formáinak is alapvető forrásai lehetnek az így megőrződött, komplex levéltári anyagok. Az Ostrosith család iratai közt napló, misszilis levelek és peres iratok együttesen kínálják ezt a lehetőséget, de megemlíthetem a Radvánszky család iratait is, az 1665 és 1737 közötti időszakból harminc kalendáriumot tartalmaz a csomag,⁸ melyekben igen sok följegyzés található – akár naplószerű dokumentumnak is fölfogható az együttes.

⁷ SCHULZE, Winfried, *Ego-Dokumente, Annäherung an den Menschen in der Geschichte? = Von Aufbruch und Utopie. Perspektiven einer neuen Gesellschaftsgeschichte des Mittelalters*, Für und mit Ferdinand Seibt aus Anlaß seines 65. Geburtstages, Hrg. Bea Lundt und Helma Reimöller, Böhlau, Köln, Weimar, Wien, 1992, 417–445.

⁸ MOL P 566, Radvánszky család, 37. csomag XLIII/a. Egyes kalendáriumi példányok említése: DUKKON Ágnes, *Vallás és politika a régi magyarországi naptárakban = Testis temporum*, Tanulmányok a magyar művelődés történetéből, szerk. Závodszy Géza, Budapest, ELTE TFK – Alapiskolai Tanárképzésért Alapítvány, 2003, 17–34.

A Napló levéltári „környezete” és leírása

Ostrosith Mátyás királyi tanácsos *Naplója* az E 186 jelzetű *Archivum familiae Ostrosith 1548–1683* fondban található. Magáról a fondról említést találunk Kosáry Domokos könyvében,⁹ a *Családi levéltárak* fejezetben, továbbá a Pap Gáborné szerkesztésében közreadott *Kisebb családi és személyi fondok, V. Repertórium* című kötetben¹⁰ és a MOL Levéltári leltárok 63-as számú kéziratos összeállításban a Magyar Kamara Archívumában¹¹ (összeáll. Maksay Ferenc, 1975). Magáról a naplóról ezekben a kiadványokban nem esik szó, pontosabban az utóbbi kéziratban, mint az Ostrosith-Archívum része, megemlíttetik; létezéséről már Nagy Iván is tudott, utal rá az Ostrosith család történetének ismertetésekor.¹²

Megjelenési formája: három 8° köteg, középen összefűzve,¹³ külön címlap nélkül, a kezdő lap tetején az évszám, 1673, 1674 és 1675. Az évszám fölött latin mondat: pl. 1673 In Deo salutare meum, qui in eum credit et confundetur.

A tulajdonos a diárium formát követi, a 8° kalendáriumok mintájára: nem folyamatos szöveget találunk dátumokkal ellátva, mint a legtöbb napló esetében, hanem a hét napjai előre be vannak írva a lapokra, nagyjából egyenlő távolságra, s az így kialakított helyekre kerülnek a bejegyzések. Akkor is ilyen a lapok beosztása, amikor több nap üresen marad, vagy esetleg hosszabb följegyzés kerül valamelyik napra. Ez utóbbi esetben sűrűbb a kézírás, nehezebb is elolvasni. Üresen hagyott napokat főleg az 1675-ös csomagban találunk, az év második felében, s december 8-nál megszakad a bejegyzések sora. A két előző évben viszont szinte minden napra találunk valami említésre méltó adatot, eseményt. A bejegyzések tartalma a három csomagban a következő témakörök szerint csoportosítható: egészség, időjárás, hivatalos ügyek, politikai események, gazdasággal kapcsolatos közlések, rokoni, ismerősi körre vonatkozó bejegyzések.

Az egészségi állapotra vonatkozó följegyzések, közlések: torokfájás, keresztcsontfájás, érvágás, köpölyözés, patikárius és doktor hívása Pozsonyból, gyógyfürdőbe (Stubnó) utazás.

(1673) 16. Januarij. Rosszul kezdettem lenni.

Kepeleztettem magam.

(1673) 3. Febr. Vettem Laxativumot magamhoz.

(1673) 8. Febr. Rosszul voltam az Horut miatt.

(1674) 20. 7bris. Cseterteken vettem Purgatiot.

⁹ KOSÁRY Domokos, *Bevezetés Magyarország történetének forrásaiba*. Budapest, Tankönyvkiadó, 1970.

¹⁰ Budapest, 1981.

¹¹ Összeállította Maksay Ferenc, Budapest, 1975.

¹² NAGY Iván 1857–1868, i. m. VIII, 303.

¹³ MOL, E 186, 2. tétel.

(1675) 27. Mart. *Felette nagi Has zugas, hancias jut ream ki miat per integer 12 horas et ultra ighen felette rosszul voltam.* 28. Mart. *Czetertek: Istennek hala jobban voltam.* 29. Mart. *Pintek: Mannabul valo Purgatitot vettem ighen jol operalt.*

Ezek a betegségeiről tett említések indokolják, illetve magyarázatul szolgálnak ahhoz a tényhez, hogy a családi könyvtárát (melyet atyjától, ill. Miklós nevű bátyjától örökölt) jelentős orvosi művekkel gazdagította, amint erről Monok István tanulmányában olvashatunk.¹⁴ A naplóíró többször említi, hogy Pozsonyból doktort és patikáriust hivat, bizonyos Razgha doktor neve fordul elő a bejegyzésekben.

Az időjárásról általában akkor találunk följegyzést, ha valami rendkívüli jelenségről van szó, vagy pedig a szokásos időjárási megfigyeléseket rögzíti:

1675. 1. Januarij: *Kedden Virratta előtt circa 2 haladot nagi Szélvész és ighen Villamlot, es harom szor hallatot Menyörgés. /.../ 8. Junij. Sombat. Esső eset Medard napján.* 4. Julij. *Igen megh aradot Niara az Morva.*

A legtöbb közlés a pozsonyi és a bécsi útjairól, továbbá felvidéki birtokainak látogatásáról, valamint a bécsi udvari kapcsolatokról szól. Rottal János, a magyar ügyek referense a Titkos Tanácsban, Caraffa és Montecuccoli neve gyakran ismétlődik a naplóban. 1673-ban Ostrosith Mátyás hosszasan foglalkozik a bécsi udvarhoz benyújtott kérvényének sorsával, pártfogókat keres, kiterjedt levelezést folytat ebben az ügyben. Mivel belekeveredett a Wesselényi-mozgalomba, birtokait emiatt elvesztette, Liptóújvárat zsoldos katonaság foglalta el, az illavai uradalmat pedig a császár Breuner grófnak ajándékozta.¹⁵ A supplicatióban azokra a korábbi családi érdemekre, szolgálatokra hivatkozik, amelyeket elődei – nagyatyja, atyja – az udvar szolgálatában, a török elleni harcokban elérték. Miután kegyelmet kapott, birtokaiból is igyekezett visszaszerezni valamit. Ez később részben sikerült neki, Liptóújvár visszakerült hozzá, melyet aztán 1701-ben (más adatok szerint 1702-ben) bekövetkezett halála után Lipót császár elajándékozott, mivel az Ostrosith család Mátyással fiúörökös nélkül kihalt. Ostrosith Mátyás 1681-ben pedig már a Dunán inneni és túli kerületekben országos főszámvevő, majd pedig kinevezik a Morvaország felőli határok kiigazításának biztosává – írja Nagy Iván. Az 1673-as naplójegyzetek közt ezeket olvashatjuk:

¹⁴ „Ostrosith Mátyás új beszerzése az orvosi könyvek jelentős része. Zsámboky János orvosokról szóló emblémás könyve, FERNEL, Jean *Universa medicinája*, Levinus Lemnius és Leonhard Fuchs vagy Theophrastus (*Historia plantarum*) könyvei mellett egy cseh házi patika (*Apathec Domestica Sclauonico idiomate*). Két munkát emelnénk ki külön, az egyik egy 1644-ben megjelent RULAND, Johann David *Pharmacopaea nova*, a másik Guilielmo Grataroli bergamói orvos munkája a bornak az egészségre való hatásáról.” Lásd MONOK István, *Az Ostrosith-könyvtár Illaván = Uő, A művelt arisztokrata*, Budapest, Eger, Kossuth Kiadó, Esterházy Károly Főiskola, 2012, 201–208.

¹⁵ ÁGOSTON Péter, *A magyar világi nagybirtok története*, Budapest, Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, 1913, 276.

12. Januarij. Irtam Rottal U. eo Nghnak.

19. Mai. Voltam Laxenburgban Udvarnal es irtam Memorialet Lambergh Urnak eo Nghnak az Supplicatiom directioja véget. Voltam Kalastromban, de nem kaphattam magam Pater Imrevel csak izent, hogy beadott es recommendalta Supplicatiomat.

24. Maj. Voltam szemben Pater Imre Urammal referalta mikint recommendalta Supplicatiomat eo Felsighinek.

Ezt követi a naplóban egy latin nyelvű fogalmazvány két lapon, az Ostrosith család száz éves múltja visszatekintő szolgálatáról, udvarhű magatartásáról, a török elleni harcokban való részvételről. Az íráskép eltér a napló többi bejegyzésének írásától, gondosan letisztázott, javítások, áthúzások nélküli szöveg; elképzelhető, hogy nem saját maga másolta be, hanem írnoka, titkára kezétől származik. Már korábban is talákoztunk hasonló dokumentumokkal, így pl. Illésházy Gáspár emlékirataiban, az 1636-tól 1642-ig terjedő följegyzései közt más kéztől ott található Bethlen István levelei. Szilágyi Sándor, az emlékirat közreadója valószínűnek tartja, hogy a levelek bemásolását Illésházy valamelyik titkárával végeztette el.¹⁶ A főnemesi udvarok ügyvitelére, adminisztrációjára – akárcsak a korabeli kommunikációs szokások, pl. levélírási, kérvényezési formulák – azonos mintát követett, de az is gyakran előfordul, hogy a családi levéltárakban fennmaradt iratokhoz az utódok toldottak hozzá kisebb-nagyobb kiegészítéseket. Erre elsősorban a kalendáriumi bejegyzések közt találtam példákat. Ostrosith Mátyás naplójában ez a latin szöveg biztosan egyidejű, tehát ő maga másolta vagy talán másoltatta be, amikor az udvarnál eljáró ügyének előmozdításában: a napló sémája eleve olyan volt, hogy a lapok hetekre tagolódnak, szabályos beosztásai közé később már nem lehetett volna kétfelnyelű szöveget betoldani.

Visszatérve a supplicatio sorsához, a naplóban még június folyamán található több említés.

12. Junij. Voltam Rottal Urnal eo Nghnal ajanlotta magát es jo biztatasal volt.

14. Junij. Lobkowitz Herczegnel eo Nghnal Conferentia volt Del utan, ot leven Lambergh U. Montecuccoli Urak eo Nghok.

Ezután még két följegyzés arról, hogy 15-én Lamberghnél ebéden volt, 16-án audienciára ment, de nem volt fogadás aznap. Majd két nappal később:

18 Junij. Voltam Udvarnal, Lambergh úr csak elment mellettem es nem szollott hozzam.

¹⁶ Illésházy Gáspár emlékirata, OSZK Kézirattár Quart. Lat. 362. Szövegkiadás: Történelmi Tár, 1891. Kiad. Szilágyi Sándor, 558–588. Részletesebb említés: DUKKON Ágnes, *A régi kalendáriumiok titkaiból = Fejezetek a magyar művelődés történetéből*, szerk. Závodszy Géza, Budapest, ELTE TFK, 1992, 25–38.

1675 tavaszán több levél írását jegyzi fel, Batthyány Ádámmal kapcsolatos ügyekben, de közelebbi adat nem található a naplóban a levelezés körülményeiről, itt szükséges más forrásoknak is utánanézni, amelyek ezt az ismeretségi kört segítik feltárni.

(1675) 25. April. Kedden: Igazitottam Lehoczky U. es Kiszelt Dunantul Pesti Mester U. Certificatioval ad A. Battiany.

30. April. Kedden. Erkezet Lehoczky U. Draskovith U. levelevel Battiany U. ellen valo certificatio felöl.

12. Junij: Vettem Draskovith Miklós U. levelet Battiany U. valo alko felöl.

Politikai, közéleti események, a protestánsok üldözésére vonatkozó följegyzések gyakran előfordulnak a naplóban. Az Ostrosith család a 17. században a királyhű protestáns (evangélikus) főúri családok közé tartozott. Tevékenységükről, patrónusi szerepükről több dokumentumot is számon tart a Régi Magyarországi Nyomtatványok negyedik kötete. Ezek között megemlíthetjük Guttovieni József köszöntő versgyűjteményét, melyet az 1656. március 29-i ludányi evangélikus zsinat alkalmából adott ki (elnökei Ostrosith Miklós és Mátyás),¹⁷ továbbá Tarnóczi Márton evangélikus lelkész Ostrosith Miklós temetésekor mondott búcsúztatóját, melyet Ostrosith Mátyásnak ajánlott.¹⁸ Lányi Mihály illavai evangélikus lelkész ajánlása Ostrosith Mátyásnak, Petróczy Istvánnak és Kalinka Joachim illavai lelkésznek szól az 1666-ban Zsolnán megjelent Elias Thomae-féle vizsgatételek nyomtatványban,¹⁹ s még további hasonló kiadványok, evangélikus teológiai vizsgatételek, elmélkedések tartalmazznak Ostrosith Mátyásnak szóló dedikációkat.²⁰ A napló keletkezésének ideje egyúttal a felsőmagyarországi protestáns prédikátorok üldöztetésének kora is, ezért érdemes figyelemmel kísérni az erre vonatkozó bejegyzéseket:

8. Martii. Szerdan Pronay Úr hozot Bécsből Herczeg szekretariusa, Keviczky es Toth Mihaly leveleit. Doctor es Patikarius levelet vettem es irtak hogy az Gubernator per 14 Martii Posonban Varban installaltatik.

11. Martii. Sombaton indultam Del utan Posonban Gubernator Installatiojara. Ejjelre Stomfara.”

A következő napok följegyzéseiből megtudható, hogy a császárné súlyos betegsége, majd március 13-án éjjel bekövetkezett halála miatt a pozsonyi beiktatás 12 nappal eltolódik. Ugyanezekben a napokban hoznak más rossz híreket is Ostrosithnak: az illavai és beszei templomokat erőszakkal elfoglalják az ellenre-

¹⁷ RMNy IV, 2669.

¹⁸ *Schematismus Funeris...* Trencsénben, 1660: HELLEBRANT Árpád, *Adalékok Szabó Károly Régi Magyar Könyvtárának II. kötetéhez = Magyar Könyvszemle*, 1891, 268–273; RMNy 4, 2952.

¹⁹ RMNy IV, 3333.

²⁰ RMNy IV, 3355, 3334, 3612, 3621.

formáció erői, a prédikátorokat elűzik. 1673. március 12-én följegyzi: „*Strasold Obrister Belesi Predicatorot ky üzte es templomot elfoglalta.*”

Később, 1674. augusztus 5-i bejegyzése arról tudósít, hogy Caraffa Turócba érkezett. Majd ismét a pozsonyi beiktatás kerül szóba, följegyzi, hogy a gubernátor Bécsből Pozsonyba érkezett Rottal János, Strasoldo, Montecuccoli kíséretében, s a pozsonyi várban vendégül látta a magyar urakat.

A gubernátor a gályarabperben és a protestáns papok üldözésében szerepet vivő Johann Kaspar Ampringen, akit Szelepcsényi György után, 1673. február 27-én nevezett ki I. Lipót erre a posztra, s a beiktatására márciusban került sor. Azt figyelhetjük meg Ostrosith Mátyás naplójában, hogy az eseményeket nagyon szárazon jegyzi be, nem fűz hozzájuk kommentárt, még akkor sem, amikor a számára egyáltalán nem közömbös vallásüldözési akciókról szerez tudomást. A naplóban időnként távolabbi politikai eseményekről is találunk visszhangot:

(1674) „*4. Martii. Hoztak hirtet hogi az Anglusok es Hollandusok megh bekellettek.*”

A gazdasági intézkedések állandó témát jelentenek a naplókban, legyenek azok kalendáriumok lapjain vagy külön papíron. Ostrosith beszámol halastó ásatásáról, melyet egy hamburgi mesterrel végeztetett, vásárookra utazásról, áruvásárlásról, jószág adásvételéről, téglaegető fölszereléséről.

(1675) *5. Julij: Pinteken Giuitottam megh az Tegla Kemenczet legelsöben.*

(1675) *9 Xbris Hetfőn Voltam latny Stubnai Hazat mikent kellenyk re-peralny.*

Az ilyen típusú közlemények a kalendáriumokban is megtalálhatóak, a már ismertett példányokban többször is idéztünk belőlük.

Rokoni, szomszédsági kör, társas kapcsolatok szintén jól nyomon követhetők Ostrosith Mátyás naplójában: beszámol az ebédre, vacsorára érkező vendégekről vagy saját látogatásairól, keresztelőről, lakodalomról:

(1673) *22. Januarij: Keresztelőt szolgaltatot Leanianak Gr. Kolonich Sigmond U., kinek neve Terezia Sidonia, Feleseghem Komaasszoni vala.*

4. Febr. Kolonich Sigmond es Adam uramek voltak nalam.

(1675) *11. Januarij: Pinteken Czobor Adamné es Erdödi Christofné Asszonyomek voltak nalunk, azutan edghőt mentek Holicza.*

11. Febr. Hetfűn: Illava es Liptóban. Erkezet estvere Draskovithne Asszony.

12. Febr. Kedden erkezet Draskovith Miklos U. Ebedre es Czobor Adam U. estvere.

14. Febr. Czeterteken Indultam Draskovith U. es Czobor U. Holiczban.

A naplóban emlegetett személyekkel levelezést is folytat, itt csak néhányat sorolunk föl annak érzékeltetésére, hogy mely főúri családokkal tartotta Ostrosith Mátyás és felesége a kapcsolatokat:

1675. szeptember 30-i és október 13-i keltezéssel olvashatjuk Bethlen Farkas leveleit Ostrosithné Révai Kata Szidóniának. Bethlen sógorságban van Ostrosith Mátyással, unokahúgát, Miklós lányát, Ostrosith Borbálát vette feleségül. Czobor Erzsébet ír Révai Katának, a naplóban is gyakran említi Ostrosith Mátyás, hogy Czoborné hozzájuk érkezett. Több ízben bejegyzi, hogy Czobor Ádám és Draskovith Miklós nála ebédeltek, majd együtt mentek Holicsra.

Megtalálhatjuk a fondban egyebek közt Justh András (1679), Motesiczky Pál (1679), Mednyánszky Jónás (1682), Jakusith Imre (1677), Draskovith Miklós (1679) leveleit, akiknek a neve a naplóban is gyakran előfordul. De a kor jelentősebb szereplői közül a naplóban sűrűn emlegeti Kollonich Zsigmond grófot, akivel keresztkomaságba kerültek, vagy Pálffy Miklóst, akiket vendégül lát, vagy Pozsonyban találkozik velük, ill. levelet kap tőlük. Említésre érdemes a levelek közt Battyányi Kristóf 1680. jún. 8-án kelt levele Rohoncra, melyben lakodalomba hívja Ostrosithékat: Fogarasi Gróf Nádasdi Ferenc és Széchi Katharina Erzsébet (Széchi Péter gróf lánya) esküvőjét tartják jún. 30-án:

„Minekokaert kegyelmeteket szeretettel kérem, hogy azon lakodalmi solemnitasnak végbemenetele Kegyelmetek böcsületes praesentatiojaval nagyobb tisztességgel lehessen meg, az megh irt napon tiszteljen meg minket az nap Vacsorán, és más nap ebéden, az Asszonnyal ő Kegyelmével edgyütt jellen lennyi Megh ne nehezteljen, kegyelmetek miránk való fáradságot s-jó akarattyát hasonló örvendetes állapotok alkalmatosságával, kivanom megh szolgalmom kegyelmeteknek. Hozza Isten kedves jó egészségben kegyelmeteket szerencsésen.”²¹

Egy másik érdekes levél 1680. április 9-i keltezéssel érkezett Ostrosith Mátyásnak Szelepcsényi titkárától, Mérey Istvántól, melyben Thököly Imréről és a kurucok követségéről számol be. Az alábbi részletet idézzük:

„Egyéb hirekről nem tudom most értettnem Nagyságodat, hanem, hogy Géczy Sigmund nevő fő ember, Kurucz tegnap előtt éjjel érkezvén egynehányad magával, Urunkhoz maga és Attyafiai dolgában jelentette, hogy Gróff Thököly Imre Úr, és az több fő Urak mellett való magyarság, nem sokára ide foghja Követyeit küldeni es magais illetett Thököly Úr kész volna Urunkhoz jönni egynéhány ezered magával, es minap megh akarván Strazoldo Úr tréfálni Eö Nghát, tovább már nem hihet nekie.

Prágában igen kezdet halni az Sidóságh pestisben, kihez képest Eö Felsége sokáig ott nem marad már, es hova megyen, még titok alatt tartatik.”²²

²¹ MOL E 186 Archivum Familiae Ostrosith.

²² Uo.

A levélrészletben szereplő nevek és értesülések beillesztése egy összefüggő képbe még további kutatásokat igényel, de a pár évvel korábban keletkezett naplóbejegyzésekkel is összefüggésbe hozható (Strasoldo szerepe a Felföldön).

A misszilis levelek és a napló összefüggésének vizsgálatát elősegítik a már kiadott levelek: a *Történelmi Tár* 1889-es évfolyamában Komáromy András kiadta Révai Kata Szidónia férjéhez, Ostrosith Mátyáshoz írott leveleit,²³ továbbá a *Régi Magyar Levelestár*ban is szerepel egy levél, melyet Petrőczy Kata Szidónia írt Ostrosith Mátyásnénak 1694 szeptemberében, Blatnica várának megvásárlása ügyében.²⁴

Ebben az Ostrosith-fondban van még egy érdekes dokumentum: a vegyes iratok közt (E 186, 4. t.) szerepel egy 1649-ből fennmaradt Napló, melyet inkább számadáskönyvnek tekinthetnénk. Magyar, latin és cseh nyelven feljegyzéseket találunk benne, kinek miért fizetett a tulajdonosa, készpénzben vagy áruval. Gyakran említődik a ludányi kocsmá bevétele, de más helységek kocsmái is. A bejegyző Ostrosith Mátyást többször is említi, mindig valamilyen kifizetésre utalva, pl.:

14. 9bris Mattyas Uram eo Naga kezembe adott pinzből adtam neki f2. (Ez az adat még kétszer ismétlődik.)

A kis füzet végén aláírás: *P. Ostrosith mp.* – vagyis Ostrosith Pál manu propria – tehát a számadásfüzet föltehetően Pál és Mátyás valamilyen gazdasági ügyleteiről őrzött meg töredékes információt. Az aláírás után még tizenkét tétel van felsorolva, majd a kiadások végösszege. További kutatásokat kell még folytatnunk az egyik lap meglehetősen különös adatainak értelmezéséhez: bizonyos Johannes Tranowsky Satrapa (!) neve után ez áll: *NB 29. Megh öltik.* Majd még további „satrapák” nevét olvashatjuk: *Andreas Stipkowsky, Nicolaus Blauno, Johannes Koczur, Matthias Kresm(...)*, s a névsor végén: *Salarium uti...*

Összegzésként a következőket állapíthatjuk meg: Ostrosith Mátyás még kiadatlan naplója beleilleszkedik a 17. századból fennmaradt (és már kiadott) naplók sorába, mint pl. Forgách Imre, Homonnai Drugeth Bálint naplója, Kornis Gáspár feljegyzései, Thököly Imre naplója (Nagy Iván, Torma Károly és Thaly Kálmán kiadásai), vagy a 17. század második feléből Czegei Vass György és Vass László naplója. S. Sárdi Margit *Napló-könyvének*²⁵ szempontjait alkalmazva erre a dokumentumra, azt mondhatjuk, hogy az ún. időszakos, nem rendszeresen vezetett naplók csoportjába tartozik. A naplóíró nem adott címet a bejegyzéseinek, tehát nem döntötte el, hogy folyamatos naplót ír, vagy egyáltalán, a napló

²³ Révai Kata Szidónia levelei férjéhez (1656–1702), 1–2, Közli Komáromy András = *Történelmi Tár*, 1889, 150–180, 270–298.

²⁴ *Régi Magyar Levelestár* (XVI–XVII. század), I–II, kötet. Szerk. Hargittay Emil, Magvető, Budapest, 1981, 491–492.

²⁵ S. SÁRDI Margit, *Napló-könyv*, Magyar nyelvű naplók 1800 előtt, Máriabesnyő, Attraktor Kiadó, 2014, 126–130.

műfaját tudatosan választotta volna, hanem megmaradt egy olyan átmeneti formánál, mint a kalendáriumokban rögzített följegyzések, ahogy a tanulmány elején megállapítottuk. Még további vizsgálódásra van szükség ahhoz, hogy minden részlet értelmezhető legyen, de a műfaj általános jellemzői, a kommunikációs formák, a naplói stílusa így is követhető, leírható. Forrásként elsősorban a történelemtudomány és a művelődéstörténet számára jelent érdekes anyagot. Nem csupán a lejegyzett események, hanem a látszólagos „eseménytelenség”, vagyis a hétköznapok rendjének rögzítése is kínál érdekes információkat: főleg a főúri udvarházak mindennapi élete, kultúrája válik láthatóvá egy-egy ilyen napló olvasása során. Ostrosith Mátyás naplójában rendszeresen szerepel a levélírás, levélíratás és levélvétel regisztrálása, az elutazás és megérkezés, családi, rokonsági vagy baráti összejövetelek, alkalmak (lakodalom, keresztelő, temetés) följegyzése. Érdekes ez a napló a tér és az idő ilyen mértékű rögzítése szempontjából: az, hogy mi minden történt vele ebben a három évben, és miről mit gondolt, alig kap hangot a napok, hetek, hónapok többnyire apró eseményei, vagy az elutazás és megérkezés szintén azonos, már-már ritmikusan ismétlődő följegyzései között. Ostrosith belső világáról keveset tudunk meg a naplóból, viszont a külső életforma, a létezés kerete, struktúrája annál inkább kivehetővé válik. A további kutatás folyamán, a korabeli, bonyolult és kiélezett politikai viszonyok szereplőivel való kapcsolatok még pontosabb rekonstruálása után valamilyen mértékben talán az elhallgatások is megragadhatóak, értelmezhetőek lesznek a naplóban.

De nemcsak történelmi forrásértéke, hanem irodalomtörténeti és nyelvtörténeti hozadéka is van ennek az inkább följegyzésszerű, többnyire magánéleti eseményeket megőrző naplónak s a hozzá kapcsolódó misszilis leveleknek: az írás-olvasás hétköznapi formái – tartalmuktól eltekintve – épp az ilyen típusú dokumentumokban tanulmányozhatóak a legjobban. Ahogy a szerkesztők írják a középkori magyar levelek szövegkiadása elé „[...] az írásos források minden esetben többértékű adatokat tartalmaznak és használhatóságuk nem korlátozható kizárólag egy tudományágra [...]. A történeti folyamatok nemcsak emlékiratokból, oklevelekből és jegyzőkönyvekből követhetők nyomon – hagyományosan ezek a történettudomány elsődleges forrásai –, hanem az eseményekhez közvetlenebbül kapcsolódó, személyes hangvételi magánlevelekből is. A misszilis levelek mint nyelvtörténeti források a mindenkor élő nyelvet (olykor a diktált beszélt nyelvet) jobban tükrözik, mint a kódexek és a korai nyomtatványok.”²⁶ Ugyanezt mondhatjuk a naplókról is: a misszilisekkel, kalendáriumi bejegyzésekkel, album amicorumokkal rokon műfajt többféle szempontból lehet és érdemes tanulmányoznunk. Ostrosith Mátyás naplója sok szállal kötődik a fősoroltakhoz, mivel elsősorban a mindennapi élet szikár tényeit regisztrálja, ritkán jelennek meg érzelmi mozzanatokot hordozó fordulatok, nem tartalmaz szubjektív reflexiókat, vallomásokat vagy bármi olyan közleményt, amely a naplóíró lelki, szellemi arculatát plasztikusabban megmutatná. Amikor fontos politikai eseményekről szól, azokat is röviden, néha

²⁶ *Középkori leveleink (1541-ig)*, Szerk. Hegedűs Attila, Papp Lajos. Bp., Tankönyvkiadó, 1991 (Régi Magyar Levéltár, 1), Előszó, V.

félmondatokban közli. Tehát nem önarcképet alkot, nincs olyan önigazoló törekvése, mint később az önéletíró Bethlen Miklósnak vagy a *Mentségben* önmagát és tetteit magyarázó Tótfalusi Kis Miklósnak. A kor nemesi, főúri életmódjára jellemző tevékenységi formának mondhatjuk Ostrosith Mátyás naplóíró gyakorlatát: rögzíteni az élet eseményeit – legyenek azok magánjellegűek, vagy országos jelentőségűek – válogatás nélkül, ahogy a napok egymásutánja hozta őket.

DUKKON, ÁGNES

Le Journal de Mátyás Ostrosith, garde de la Couronne 1673–1675

L'étude présente le journal du grand-seigneur luthérien Mátyás Ostrosith, garde de la Couronne, texte localisé parmi les documents de la famille Ostrosith aux Archives Nationales (MNL OL). La recherche a jusqu'ici négligé ce manuscrit, dont l'existence avait néanmoins été signalée par Iván Nagy, historien du XIXe siècle, dans le 8e volume de sa grande synthèse consacrée à la noblesse hongroise. L'auteur de la présente étude abordera les questions suivantes lors de l'exploration du manuscrit :

1) Quelle place doit-on réserver au journal d'Ostrosith dans le groupe passablement hétérogène des textes « ego-documentaires » de l'ancienne littérature hongroise ?

2) Quelles sont les conclusions relevant de l'histoire de la culture qu'on peut tirer de la lecture parallèle du journal et des lettres missiles qui s'y rattachent ?

3) Comment les événements politiques contemporains, la culture matérielle et les réseaux de la famille Ostrosith, se trouvent-ils reflétés dans le journal ?

La présentation du journal est précédée d'une rapide récapitulation de l'histoire de la famille Ostrosith. À la fin de son article, l'auteur souligne que le manuscrit constitue une source importante pour l'étude de la culture de la lecture et de l'écriture au XVIIe siècle.

Keywords: Hungarian history 17th century, Mátyás Ostrosith, journal literatur, privat correspondence, Ego-Document